



Balkan Savaşlarından Birinci Dünya Savaşına Osmanlı-Yunan İlişkilerinde Sakız ve Midilli Meselesi, 1912-1914

*From the Balkan Wars to the First World War,
the Chios and Mytiline Question in Ottoman-Greek Relations 1912-1914*

Okt. Dr. Gürhan Yellice*

Özet

Bu çalışma Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Osmanlı Devleti ve Yunanistan'ın en önemli dış politika sorunu olan ve her iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren Sakız ve Midilli meselesini ele almayı ve tarafların krize yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bahsi geçen adalar, Birinci Balkan Savaşı sırasında Yunanistan tarafından işgal edilmiş, Osmanlı Devleti bu işgali tanımamış ve Anadolu'nun güvenliğini gerekçe göstererek işgalin sonlandırılmasını talep etmişti. Londra, Bükreş ve Atina antlaşmaları ile sorun çözüme kavuşturulamayınca taraflar nihai kararın büyük devletlerce verilmesine razı gelmek durumunda kalmıştı. 1914 yılı Şubat ayında Büyük Devletler Bozcaada ve Gökçeada hariç diğer tüm adaların Yunanistan egemenliğine geçmesine karar vermiş, ancak Osmanlı Devleti'nin kararı tanımayacağını ilan etmesi üzerine iki ülke arasındaki gerginlik giderek tırmanmış, Balkanlardaki "gergin barışı" hatta "Avrupa uyumunu" tehdit eden bir niteliğe dönüşmüştü. Büyük Devletlerin soruna çözüm bulmak için yoğun diplomatik girişimlerde bulunduğu bu süreçte bu iki ada üzerindeki hâkimiyet mücadelesi iki ülke arasında donanma rekabetine, azınlık meselesinin daha da tırmanmasına yol açan hadiselerle şahitlik etti ve tarafların savaşa ilişkin tercihlerinde belirleyici etkenlerden birisi oldu. Çalışma, Türkçe, Yunanca ve İngilizce birincil ve ikincil kaynaklara dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sakız, Midilli, Osmanlı Devleti, Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı, Büyük Devletler.

Abstract

This study deals with the Chios and Mytilene issue which was the most important foreign policy problem between Ottoman Empire and Greece and brought the two countries to the brink of war in the process leading to the First World War and aims at examining their policies towards the crisis comparatively. These islands at issue had been occupied by Greece during the First Balkan War but the Ottoman Empire refused to recognize the Greek sovereignty and

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, gyellice@hotmail.com

demanded the end of occupation by claiming that these islands were crucial for the security of Anatolia. When the problems were not resolved with the treaties of London, Bucharest and Athens, the parties had to agree to the final decision being given by the Great Powers. In February 1914, the Great Powers decided that all the islands except Bozcaada and Gökçeada would go to Greece. The crisis between Greece and Ottoman Empire grew when the latter declared that the decision would not be recognized and turned into a threat to the "tense peace" and even "Concert of Europe". In the process of the intensive diplomatic attempts by the Great Powers to find a solution to the problem, the struggle for dominance over these two islands witnessed the naval arms race between the two countries, led to the further escalation of the minority issue and it became one of the most decisive factors in the parties' preferences for the Great War. The study is based on primary and secondary sources in Turkish, Greek and English.

Keywords: Chios, Mytilene, Ottoman Empire, Greece, First World War, Great Powers.

Yunanistan'ın Anadolu'ya yönelik yayılcı siyasetinin bir parçası¹ olan Doğu Ege Adalarının işgali meselesi, ilk kez 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında gündeme gelmişti. Teselya, Epirus ve Girit'te çıkan isyanların ardından 2 Şubat 1878'de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş, ancak Yunan ordusu harekete dahi geçmeden Osmanlı Devleti'nin Rusya ile barış anlaşması imzalaması üzerine bu plan uygulamaya konulamamıştı (Livani 2001 ve Marriot 1940). Adalara yönelik ikinci işgal planı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında ortaya çıkmış, özellikle Çanakkale'ye yakın olan Limnos'un egemenlik altına alınması yönünde hazırlıklar yapılmış, ancak bu savaşta Yunanistan'ın almış olduğu ağır yenilgi nedeniyle bu konuda bir başarı sağlanamamıştı (Fotakis 2005: 47). Adalara yönelik son işgal planı ise Birinci Balkan Savaşı sırasında hayata geçirilmiş, bu savaşta Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan ittifakına karşı aldığı yenilgi Yunanistan'a Makedonya'da egemenlik kurma fırsatı yaratmakla birlikte Doğu Ege Adalarının alınması için büyük bir imkân tanıyacaktı. Yunanistan 21 Ekim 1912'de Limni, 31 Ekim'de Gökçeada, 7 Kasım'da Bozcaada, 20 Aralık'ta Midilli ve 3 Ocak 1913'te ise Sakız adasını işgal etmeyi başardı (Cassavetti 1914: 39-58; Turan 1986: 47-48; Hayta

¹ Bu konuya ilişkin ayrıca şu çalışmalara bakılabilir: Ioannis Stefanidis, "To Zitima ton Nision tou Voreioanatolikou Aegeo stis Paramones tou A Pankosmiou Polemou: To Ellinikoo Diplomatiko Dilimma", *Balkanika Simmeikta* 12-13 (2001-2): 111-141; Basil Kondis, "The Problem of the Aegean Islands on the eve of World War I and Great Britain." *Greece and Great Britain During World War I*, First Symposium, The Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, (1985); William Peter Kaldis, "Background for Conflict: Greece, Turkey, and the Aegean Islands, 1912-1914", *The Journal of Modern History* 51. 2 (1979): 1119-1132.

2015: 62-66; Başeren 2006: 34-35). Balkan Savaşlarını sonlandıran Bükreş, Londra ve iki ülke arasında birçok meseleye çözüm getiren Atina antlaşmalarına rağmen bu adaların nihai statüsü konusunda kesin bir uzlaşmaya varılamayınca her iki ülke de nihai kararın büyük güçler tarafından verilmesine razı gelmek durumunda kalmıştı (Grey 1925: 257-262). 13 Şubat 1914'te taraflara tebliğ edilen karara göre Meis, Gökçeada ve Bozcaada, Osmanlı Devleti'ne iade edilecek ancak geri kalan diğer adalar, Yunanistan egemenliğinde kalacaktı (Constantopoulou 1999: 97-100).

İttihatçılar açısından bu adalara yönelik ilginin temel nedeni bu adaların elde kalan "son vatan" Anadolu'nun güvenliği, yani devletin bekası için oldukça önemli görülüyor olmasından kaynaklanıyordu. Oniki adalar ve Rodos 1912 yılı Mayıs ayında işgal edilmiş, imzalanan Uşi Anlaşması'na rağmen İtalya bu adaları boşaltmamıştı. Bu adalar üzerinden İtalya'nın Anadolu'ya ilişkin tehdidi bir yana Osmanlı Devleti şimdi Anadolu'nun özellikle de İzmir'in güvenliği için çok hayati olduğuna inandıkları adaları Yunanistan'a kaptırmıştı. İttihatçılar Venizelos'un kesinlikle Anadolu'ya yönelik bir genişleme siyaseti benimsemiş olduğuna ve bu genişleme için yapılacak çıkarmanın da özellikle Sakız ve Midilli üzerinden yapılacağına, hatta Venizelos'un bu yönde hazırlıklar içinde olduğuna inanıyordu. Ayrıca İttihatçılara göre Yunan egemenliğinde kalması halinde bu adalar, Helenizm'in propaganda merkezlerine dönüşecek ve Anadolu'da özellikle İzmir'de bir Yunan etki alanının yaratılmasına yardımcı olacaktı; adaların işgali sırasında Rum halkın işgale desteği, Anadolu'nun işgali halinde burada yaşayan Rumların da benzer bir yol izleyebileceğinin bir göstergesiydi. 1903-1912 yılları arasında Makedonya'da yaşanan "silahlı propaganda"nın bir benzerinin şimdi Batı Anadolu'da yaşanması güçlü bir ihtimal olarak görülüyordu (Kerimoğlu age: 347-351; DüNDAR 2008: 192-193). Yunanistan "güvence" verse de Anadolu kıyılarında ve daha içerilerde bulunan Rum azınlık 'rahat durmayacak', hem Rum Patrikhanesi'nden hem de Yunanistan'dan teşvik görecekti. Böylece Yunan *Megali İdea*'sının Anadolu'da da gelişmesi kolaylaşmış olacaktı. Cemal Paşa anılarında Babiâli'nin bu endişesini şu şekilde dile getiriyor:

"Bizce en mühim anasır meselesi, Aydın vilayetinin sahil kısmının çoğunlukta oturan Rumlar meselesi idi. Balkan Harbi esnasında kazandığı kolay galibiyet neticesinde bir taraftan Drama'ya kadar Makedonya'yı gasp etmiş olan Yunanlıların bundan sonra artık Aydın vilayetini bilfiil işgale başlayacaklarına şüphe yoktu" (Cemal Paşa 1996: 78-79).

İşte bu nedenlerden ötürü İttihatçılar karara itiraz etti. İttihatçılara göre Büyük Devletler böylesi "adaletsiz" bir karar almış ve İmparatorluğun hayati

gereksinimlerini yeterince dikkate almamıştı.² Daha da önemlisi karar bölgede barışa katkı sağlamak yerine daha fazla güvenlik sorununa yol açarken tüm “hesaplamaları” da altüst ederek Venizelos’un elini güçlendirmiş, onu uzlaşma konusunda neredeyse imkânsız bir noktaya taşımıştı.³ Babiâli ayrıca bu adaların Osmanlı Devleti için bir ölüm kalım meselesi olduğunu, kesinlikle Yunanistan’a bırakılamayacağını gerekmesi halinde güç kullanarak bu adaların geri alınacağı tehdidinde bulunacaktı.⁴

Osmanlı Devleti’nin karara ilişkin bu tepkisi Venizelos Hükümeti nezdinde büyük bir kaygıya yol açtı. İttihatçıların adalar meselesi konusundaki söz konusu bu “radikal” tutumu ve “benimsemiş olduğu tehditkâr dış politika” (Bridge 1999: 52) Balkan Savaşları ile elde ettiği kazanımlarını koruyabilmek için bölgede bir barış atmosferine ihtiyaç duyan Yunanistan açısından büyük bir risk oluşturmuyordu. Balkan Savaşları Yunanistan için büyük bir zaferle sonuçlanırken Bulgaristan için büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştı. Bulgaristan’ın gözünde Yunanistan özellikle Makedonya’da gereğinden fazla toprak kazanmıştı. Bu nedenle Bulgaristan Yunanistan’a karşı *irredantist* bir siyaset izliyordu. Dolayısıyla Balkanlarda böylesine güç koşulların oluştuğu bir ortamda Ege Adaları meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti ile yapılacak bir savaş Yunanistan’ı Bulgar saldırısıyla karşı karşıya bırakabilirdi. Öte yandan İkinci Balkan Savaşı’nın da açık bir şekilde ortaya koyduğu üzere Bulgaristan’la gerçekleşecek bir savaş bu kez Yunanistan’ı Osmanlı’ya karşı savunmasız bırakabilirdi. Her iki ihtimalin gerçekleşmesi halinde de Yunanistan Balkan Savaşlarındaki tüm kazanımlarından olabileirdi. İşte bu tehlikeli koşullarda Venizelos’un en önemli amacı Yunanistan’ı bir savaşa sokarak “kazanımlarını” riske atmamak ve Osmanlı Devleti ile krize yol açan Ege Adaları meselesini bir an önce çözüme kavuşturarak iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmekti. Elbette Sakız ve Midilli’nin Yunanistan’a ait olduğunu Babiâli’ye kabul ettirerek.

² Ayrıntılı bilgi için bk. “Future Peace in the Balkans: Britain’s Duty to Turkey”, *Guardian*, 8 February 1914, s.13; “The Powers and the Porte”, *The Times*, 16 February 1914, s.8; “Turkey’s Reply to Powers”, *Daily Mail*, 23 January 1914, s.7.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.204, Mallet to Grey, Constantinople, 14 January 1914; BD, Vol. X, Part I, No.215, Bunsen to Grey, Constantinople, 27 January 1914. *İttihatçıların yayın organı Tanin* bu kararın ardından Anadolu’da adaların karşısında bulunan bölgelerin büyük bir tehdit altında olduğunu öne sürecekli “Devletlerin Notası,” *Tanin*, 15 Şubat 1914, s. 1; “Cevabi Nota,” *Ahenk*, 19 Şubat 1914, s.1.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları* (OBBS) Cilt I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2013, s.486-504; BD, Vol. X, Part I, No.937, Mallet to Grey, Constantinople, 15 November 1914; Necdet Hayta, *1911’den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015, s.117.

Bu amaçla Venizelos Şubat ayı boyunca İngiltere nezdinde yaptığı temaslarda karara “saygı duyması” konusunda Babıâli’ye baskı yapılması talebinde bulundu. Örneğin İngiltere, Büyük Devletleri Ege’de Osmanlı Devleti’ne karşı bir gözdağı vermek amacıyla bir “gövde gösterisi” (*naval demonstration*) yapmaya ikna ederse Osmanlı Devleti kararı tanıyabilir ve bu iki adayı “işgal etme planları” tümüyle ortadan kaldırılabildi.⁵ Ancak bu öneri İngiltere tarafından kabul edilmedi (Kent 1999: 199-224; Crampton agm: 270). İngiltere’ye göre böylesi bir yaklaşım ve adaların tahkim edilmesi, Osmanlı Devleti’ni adalar konusunda daha saldırgan bir noktaya taşıyabilir, bu durum Babıâli’ye karşı açıkça cephe almak anlamına gelebileceği gibi güvensizlik ve gizli bir düşmanlık kazanılmasıyla sonuçlanabilirdi.⁶ İngiltere’nin önerisi soruna Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında yapılacak görüşmeler yoluyla çözüm bulunmasıydı. Bunun üzerine Mart ayı başında Venizelos Babıâli üzerinde en fazla etki edebileceğine inandığı Almanya’nın yardımına başvurdu ve çözüm konusunda iki taraf arasında bir arabuluculuk yürüterek bu adalardan vazgeçmesi konusunda Babıâli’yi ikna etmesi talebinde bulundu. Almanya, tümüyle askersizleştirilmesi karşılığında bu iki adadan vazgeçmesi yönünde Babıâli’yi ikna etmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı.⁷ Bu adaların kesinlikle Babıâli’ye iade edilmesinde kararlı olan İttihatçıların karşı önerisi Sakız ve Midilli’ye karşılık geçici olarak İtalyan işgali altında bulunan Oniki adaların (Rodos hariç) Yunanistan’a bırakılması yönündeydi.⁸ Hatta bu amaçla iki taraf arasında arabuluculuk yürütmesi konusunda Babıâli bu süreçte Romanya’nın yardımına başvurmuş, Romanyalı General Coanda bir süre iki taraf arasında diplomatik temaslarda bulunmuştu. Anlaşma sağlanırsa bir taraftan Batı Anadolu özellikle de İzmir’in güvenliği için çok önemli olan iki

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. D, Vol. X, Part I, No.110, Grey to Elliot, London, 21 January 1914; BD, Vol. X, Part I, No.223, Goschen to Grey, Berlin, 31 January 1914.

⁶ Bu talep Babıâli’de büyük bir rahatsızlığa yol açmış, Said Halim Paşa 2 Şubat’ta Mallet ile yaptığı görüşmede böylesi bir durumda Yunanistan’la tüm uzlaşma yollarının kapanacağı tehdidinde bulunmuştu. BD, Vol. X, Part I, No.226, Mallet to Grey, Constantinople, 2 February 1914; BD, Vol. X, Part I, No.262, Grey to Mallet, London, 18 March 1914; BD, Vol. X, Part I, No.263, Grey to Rodd, London, 30 March 1914.

⁷ Almanya-Yunanistan ilişkilerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Kostas Loulos, *I Germaniki Politiki stin Ellada 1896-1914*, Atina: Mortotiko Instituto ATE, 1990, s. 186-215.

⁸ Bk. BD, Vol. X, Part I, No.234, Mallet to Grey, FO, 7 February 1914; BD, Vol. X, Part I, No.204, Mallet to Grey, Constantinople, 14 January 1914; BD, Vol. X, Part I, No.215, Bunsen to Grey, Constantinople, 27 January 1914; *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Cilt II, Haz. Hasan Babacan-Servet Aşar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2015, s.489; “Aegean Islands: What does Turkey propose”, *Daily Telegraph*, 1 April 1914, s.6. Cavid Bey’e göre Babıâli’nin bu süreçteki temel amacı bu adaların Ege’de “işe yaramayan” başka adalarla değiş-tokuş edilmesi yönünde Venizelos’u ikna etmektir. Bk. *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Cilt II, Haz. Hasan Babacan-Servet Aşar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2015, s.363.

ada geri alınacak diğer taraftan Anadolu'ya yönelik yayılcı amacı olan bir başka devlet Ege'den uzaklaştırılacaktı. İttihatçılar nezdinde stratejik açıdan bu adalar ciddi bir tehdit olarak görülmüyordu. Hilmi Paşa'ya göre eğer bu adalar Osmanlı tarafından alınırsa İtalya bu konuda uzlaşmazlık yaratmaya devam edecek ve istediği zaman bu adaları işgal etmek için harekete geçecek ve bir daha burayı terk etmeyecekti.⁹

Ancak öneri Venizelos tarafından kesin bir dille reddedildi. Venizelos'a göre Yunanistan'ın verebileceği tek taviz, Sakız ve Midilli'nin Anadolu'ya yönelik herhangi bir tehdit oluşturmayacak şekilde silahsızlandırılması ve bu adalardan Anadolu'ya yönelik kaçakçılığın önlenmesi konusunda tüm önlemlerin alınmasının garanti edilmesi olabilirdi.¹⁰ Yine bu süreçte Atina'da Galip Bey Venizelos ile yaptığı görüşmede bu iki adaya karşılık Osmanlı Devleti'nin Psara, Kariot, Levitba, Astipalyas, Kerpe ve Kasut adalarını vermeye hazır olduğunu dile getirmiş ancak bu öneri de Venizelos tarafından reddedilmişti (Söylemezoğlu age: 154-155). Eliot'a göre Yunanistan cephesinde bu adaların Osmanlı Devleti'ne iadesi konusunda hiçbir şekilde olumlu bir sinyal yoktu. Midilli'nin ekonomik getirisinden dolayı, Sakız'ın ise "1822 yılında burada yapılan katliamlara yönelik anılar" ve buradan gelen oldukça güçlü, zengin bir aile olan Ralli ailesinin etkisi nedeniyle Osmanlı Devleti'ne iadesi söz konusu olamazdı.¹¹

Yaklaşık olarak iki ay devam eden müzakere süreci sonunda hiçbir ilerleme sağlanamamıştı. Tarafların tezlerinden ötürü bir uzlaşmanın "imkânsız" görüldüğü bu aşamada iki ülke arasındaki ilişkilerdeki krizi daha da tırmandıracak yeni bir gelişme ortaya çıktı: Azınlık meselesi. Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki azınlık meselesi oldukça geniş bir konu ve burada tüm ayrıntılarıyla izahı mümkün değil.¹² Ancak bu konu doğrudan adalar meselesiyle bağlantılı olduğundan, azınlık meselesine ve özellikle de İttihatçıların buradaki siyasetinin temellerine kısaca değinmek gerekiyor. Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti Rumeli'deki topraklarının çok önemli bir bölümünü kaybetmiş ve Yuna-

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.358, Bunsen to Nicolson, Vienna, 24 April 1914.

¹⁰ Bilgi için bk. "Turkey and Greece", *Daily Telegraph*, 28 March 1914, s.13; "Aegean Islands: Roumenian Mediation", *Daily Telegraph*, 31 March 1914, s.13; "Aegean Islands: General Coanda's Task", *Daily Telegraph*, 3 April 1914, s.13

¹¹ Bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.264, Elliot to Grey, Athens, 3 April 1914.

¹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir. Kerimoğlu, *a.g.e.*, s.345-450; Yannis Mourellos, "The 1914 Persecutions and the First Attempt at an Exchange of Minorities between Greece and Turkey." *Balkan Studies* 26 (1985): 388-413; Evangelis Bourbougiazti, *Oi Diogmoi ton Ellinon tis Ionias 1914-1922*, Basılmamış Doktora Tezi, Panepistimiou Ditikis Makedonias, (2009): 82-111; McCarthy J., *Muslims and Minorities. The Population of Ottoman Anatolia and the End of the Empire*; McCarthy J., Greeks Statistics on Ottoman Greek Population, *International Journal of Turkish Studies* τ. 1, αρ. 2 (1980): 66-76.

nistan'a terk edilen topraklarda yaşayan Müslümanlar Yunan hükümetinin uyguladığı baskı nedeniyle Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı. Söylemezoğlu'na göre Yunan Hükümeti her türlü yola başvurarak eline geçen topraklardan Türk unsurunu kaçırmak ve ileride çıkması olası Bulgar ve Sırp iddialarına bir set çekmek için orada bir Rum çoğunluğu sağlamak amacındaki Yunanistan'da Müslüman halka karşı baskı uygulayarak zorunlu göçe tabi tutmaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti bu bölgeden Anadolu'ya yönelik olan göçleri denetim altında tutmakta oldukça güçlük çekmiş (Ahmad 2014: 45); bu süreçte Anadolu'ya yaklaşık olarak 250.000 Müslüman göç etmek durumunda kalmıştı. Her iki tarafın bir diğerini azınlıklara kötü muamele etmekle itham ettiği bu süreçte Müslüman ve Hıristiyan azınlığa ilişkin ortaya çıkan sorunların halledilmesi amacıyla bazı komiteler kurulmuş ancak sonuç alınamamıştı. Özellikle Selanik'ten Anadolu'ya yönelik göçler artarak devam ederken benzer ölçüde Anadolu'daki Rumlara yönelik baskı da artmış, Anadolu'ya göç eden bu Müslümanların Rum mahallelerine yerleştirilmesi ve burada zaman zaman bir "intikam" duygusuyla hareket etmeleri Türkler ve Rumlar arasında ciddi bir soruna dönüşmeye başlamıştı.¹³ Cemal Paşa'nın aktardığına göre Yunanlılar, Sırp ve Bulgarların "mezalimine uğrayan ve en caniyane işkencelere maruz kaldıktan sonra" bu bölgelerden göç ettirilen ve Osmanlı Devleti'ne iltica etmek durumunda kalan Müslümanlar yerli Rumlara karşı bazı saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştı (Cemal Paşa age: 79).

İki ülke arasında gerçekleştirilen mübadele görüşmeleri sonrasında etkileri azalmaya başlayan bu durum adalar meselesinin yarattığı gerginlik nedeniyle yeniden baş göstermeye başlamış ve Büyük Devletlerin kararının ardından İttihatçıların Rum azınlığı bir koz olarak kullanma siyasetini benimsemesi nedeniyle iki ülke arasında etkileri giderek artan bir krize dönüşmüştü. Büyük devletle-

¹³ Yunanistan'ın temelde iddiası "Müslümanlar bir Hıristiyan devlet tarafından idare edilmeyi kabul etmediği gerekçesiyle Balkanlardan ayrıldığı" yönündeydi. Ayrıca Osmanlı Devleti Balkanlardan gelen Müslümanlara yer açabilmek amacıyla bu insanları Yunan evlerine ve köylerine yerleştiriyor; Yunanlılar buna karşı geldiğinde zulme maruz kalıyor, evlerinden kovuluyor ve nihai olarak ülkeyi terk etmeye zorlanıyorlardı. Tüm bunların sonucunda ise "davetsiz misafir" Türkler güç yoluyla önceden sahip kişilerin mallarının sahibi oluyorlardı. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin iddiası "Yunanistan'ın Rum göçünü Ege Adaları meselesinde bir propaganda aracı olarak kullandığı ve aslında bu göçlerin Makedonya'da yaşayan Müslümanlara yönelik Yunan otoriteler ve toplum tarafından kötü muamele Yunanistan tarafından başlatılan zorunlu göçlere bir reaksiyon olarak başladığı yönündeydi. Bu süreçte Osmanlı Devleti büyük devletlere bir muhtıra vermiş Müslüman azınlığa yönelik uygulanan kötü muameleden şikâyet etmişti. "Hükümet-i Osmaniye – Yunanistan, Bâbîâli'nin Muhtırası", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, 3 Mayıs 1914, s. 1; "Bâbîâli'nin Muhtırası", *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Mayıs 1914, s.1; "Greek Version of Trouble", *The New York Times*, 21 June 1914; "Muslim Flight from Greek Territory: Alleged Atrocities", *Daily Telegraph*, 5 May 1914, s.13.

rin kararı gözden geçirerek iki adayı iade konusunda geri adım atmaları “ihtimali olmadığı”, donanmanın yetersizliği nedeniyle askeri bir çözümün mevcut koşullarda devre dışında tutulduğu¹⁴ ve Yunanistan’ın bu adalardan vazgeçmesinin mümkün görünmediği bu süreçte İttihatçılar Yunanistan’ı “dize getirebilmek” için yeni bir “yaptırım” arayışına girişmişti. Batı Anadolu’da yaşayan Rum azınlığa yönelik zorunlu göç ettirme siyasetinin Yunanistan’ı dize getirebilmek için önemli bir koz olduğu sonucuna varılmıştı.¹⁵ Nitekim açık bir şekilde İttihatçılar Yunanistan’ın Sakız ve Midilli konusunda gereken tavizi vermesi halinde bu göç ettirme faaliyetlerinin son bulacağını dile getiriyordu. Mart ayının hemen başında Talat Bey’in “dört ya da beş aylık bir süreç içerisinde Yunanistan’ı diz çökmeye zorlayacaklarını” dile getirmesi bunun bir göstergesidir (Loulos age: 215). 21 Mayıs’ta Mallet ile yaptığı görüşmede Cemal Paşa Osmanlı Devleti’nin mevcut koşullarda Yunanistan’la savaşı provoke edecek herhangi bir gelişmeye karşı olduğunu ancak Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilan etmesi halinde İngiltere’den sipariş edilmiş olan gemilerin donanmaya katkısı olmaksızın zaferden emin olduğunu; yenilseler dahi zaten hâlihazırda kendi egemenlikleri altında bulunmayan adaların kaybedileceğini dile getirecekti. Cemal Paşa ayrıca Osmanlı Devleti’nin hâlâ elinde kullanma konusunda oldukça ciddi oldukları çok önemli bir silah olarak Batı Anadolu’daki yaşayan Rum azınlık olduğunu dile getirecek ve Yunanistan’ın imparatorluk coğrafyasındaki tüm Rumları kaybetmektense (“ki Babiâli gerekmesi halinde bunu yerine getirebilirdi de”) yakın bir zamanda makul bir siyaset benimseyeceğine işaret edecekti.¹⁶ Bir başka deyişle Cemal Paşa, açık bir şekilde Rumlara yönelik göç ettirme siyasetinin devlet eliyle yürütüldüğünü ve Yunanistan’ın adalardan taviz vermesi halinde buna son verilebileceğini söylüyordu.

Venizelos Savaş Kararı Alıyor

Mayıs ayı sonunda Venizelos artık Yunanistan’ın kesin bir yol ayrımında olduğuna inanıyordu. Venizelos’a göre Büyük Devletler Şubat ayında almış oldukları kararın uygulamaya konulması konusunda Babiâli’ye gereken baskıyı yapmaya yanaşmamıştı.¹⁷ Bu durumdan istifade eden Osmanlı Devleti bu adaları

¹⁴ Bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.208, Mallet to Grey, Constantinople, 26 January 1914.

¹⁵ Örneğin 22 Ekim 1914 tarihinde Dâhiliye Nezareti’nden Edirne Vilâyeti’ne gönderilen bir şifrede “*Rum muhacereti, Yunanistan’a karşı bir vesile-i tehdid olarak istimal edildiğinden, bu hususta tebligat-ı mahsusa vuku’una kadar, vilâyet dâhilindeki Rumlardan muhaceretine kat’iyyen müsaade olunmaması*” istenmekteydi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi, DH.ŞFR*, 46/57.

¹⁶ Bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.273, Mallet to Grey, Constantinople, 21 May 1914.

¹⁷ Bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No.261, Grey to Goschen, London, 16 March 1914; “The Aegean Question: Lack of Unity Among Powers”, *The Times*, 10 February 1914, s.7.

geri almak için İngiltere'ye sipariş etmiş olduğu iki gemiyi teslim alıncaya kadar "oyalama" siyaseti izliyor ve "uzlaşmaz bir tutum" benimsiyordu. İttihatçıların Batı Anadolu'da yaşayan Rumlara yönelik göç ettirme siyaseti adaları geri almaya yönelik bir eylemde bulunmadığı için devam edecek; söz konusu bu "baskı" uzun solukta bölgede yaşayan "tüm Rumlara elinasyonu" ile sonuçlanacaktı.¹⁸ Son birkaç aylık süreçte yaşananlar *Megali İdea* projesini riske atıyor olması bir yana Yunan kamuoyunda hükümetin Anadolu'daki Rum azınlığı koruyamadığına yönelik güçlü bir algının ortaya çıkmasına yol açmış ve bu durum Venizelos üzerinde büyük bir baskı unsuruna dönüşmüştü. Basında ve parlamentoda Venizelos Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu zorunlu göç siyasetine yeterli tepkiyi verememekle itham ediliyor, gerekmesi halinde krize askeri güç kullanılarak çözüm getirilmesi gerektiği dile getiriliyordu.¹⁹ Gelinek noktada Balkan Savaşları sırasında tüm Yunan toplumunu tek bir amaç doğrultusunda birleştirmeyi başarmış olan "Büyük Başbakan" Venizelos büyük bir itibar kaybıyla karşı karşıya kalmıştı (Kaloudis 2014).

Venizelos'a göre kamuoyunda savaş konusunda olumlu yönde bir görüş oluştuğu²⁰ böylesi bir atmosferde daha fazla savunmada kalmak anlamsızdı; Yunanistan'ın "çaresiz olmadığı ve gerekmesi halinde savaşmaktan kaçınılmayacağı" gösterilmeliydi. Ya Sakız ve Midilli'deki işgal sonlandırılacak ya da "kaçınılmaz" olanla bir an önce yüzleşilecek ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilecekti. Osmanlı Devleti ile girişilecek bir savaşta Yunanistan'ın kazanma olasılığının çok daha güçlü olduğuna inanan Venizelos açısından mevcut koşullar, ikinci seçeneğin daha iyi bir alternatif olduğunu gösteriyordu. Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında hiçbir kara sınırı kalmamıştı. Bu nedenle Venizelos taraflar arasında yaşanacak savaşın denizlerle sınırlı kalacağını düşünüyor; Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den henüz gemileri teslim almadığı bu aşamada donanma gücü bakımından Yunanistan hâlâ Osmanlı Devleti-

¹⁸ Bilgi için bk. AYE/1914/A21E: Pera pros UE, AP. 16151, 9 Iouniou 1914.

¹⁹ Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da yaşayan Rumlara yönelik benimsemiş olduğu bu zorunlu göç siyaseti Yunan basınında oldukça geniş yer buluyor ve genellikle Osmanlı mezalimi olarak adlandırılıyordu. Bu gazetelere göre İttihatçıların amacı Küçük Asya'da yaşamı Rumlara için yaşanmaz kılmak ve göç etmeye zorlamaktı. Yunan basınına göre "Batı Anadolu'daki yaşayan Rumlara İttihatçıların bölgeden tümüyle ortadan kaldırılmasını amaçlayan radikal bir programı" ile karşı karşıyaydı. Örneğin Yunan *Estia* gazetesine göre hükümet eliyle yürütülen bu zorunlu göç ettirme şimdiki kadar hiç olmadığı boyutta "fanatik bir hal almış" ve İttihatçıların "her türlü insanlık dışı yönetime" başvurarak Rumlara göç etmeye zorladığı yönündeydi. Bk. "Oi Tourkoi eginan akoma pio Apantropoi", *Estia*, 14 Iouniou 1914.

²⁰ BD, Vol. X, Part I, No. 286, Erksine to Grey, Constantinople, 15 June 1914. Erksine'e göre "sakinmiş gibi görünse" de hükümetin tutumunda bir geri adım atması halinde kamuoyunda Venizelos'un dahi direnemeyeceği bir öfke patlamasına yol açabilecek düzeydeydi.

ti'nden üstün olduğuna göre böylesi bir savaşı kazanan tarafın Yunanistan olacağına inanıyordu.²¹

Bu düşünceden hareketle 12 Haziran'da Büyükelçi Panas aracılığıyla Babiâli'ye gönderdiği notada Venizelos Yunanistan'a akın eden Rum göçmenlerin ekonomik sorunlara yol açtığını, toplum nezdindeki öfkenin giderek arttığını ve Rumlara yönelik zulmün Atina Anlaşmasının ihlali anlamına geldiğini dile getirdi. Ayrıca Rumlara yönelik göç ettirme siyasetinin derhal sonlandırılmasını, mültecilerin yerlerine geri gönderilmesini ve mallarının geri verilmesini talep eden Venizelos bu koşulların gerçekleşmemesi halinde sonuçlarından Yunan Hükümetinin sorumlu olmadığı "uyarısında" bulundu.²² Venizelos'un planı notanın ertesi günü adaların ilhak edildiğini açıklamak, notaya tatmin edici bir yanıt gelmemesi halinde ise Babiâli'ye bir ültimatol vermekti. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisine göre Venizelos, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeye hazırlanıyordu.²³

Ancak Venizelos Osmanlı Devleti'ne ilan edilecek bir savaş öncesinde iki konuda tam güvenceye ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Öncelikle Venizelos Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülecek bir savaşın, ancak Akdeniz'deki en büyük donanma gücüne sahip İngiltere'nin yardımı ya da "izni" ile mümkün olabileceğine inanıyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Grey'in 15 Haziran'da Fransız ve Rus büyükelçilerle gerçekleştirmiş olduğu görüşmedeki tutumu dikkate alındığında Venizelos bu konuda İngiltere'nin rızasını almış görünüyor. Grey'e göre gerçekleşmesi halinde bir Osmanlı-Yunan savaşının sanıldığı kadar etkileri büyük olmayacaktı. Tüm mesele Osmanlı Devleti'nin Trakya üzerinden Yunanistan'a saldırıp saldırmayacağına bağlıydı. Bunu gerçekleştirmemesi halinde Yunanistan'ın ordularını harekete geçirmek için hiçbir nedeni yoktu. Kaldı ki Osmanlı Devleti askeri olarak böylesi bir saldırıyı gerçekleştirebilecek durumda değildi, olsa dahi Bulgaristan'ın rızasını alması gerekiyordu ki Bulgaristan buna izin vermek niyetinde görünmüyordu. Dolayısıyla tüm bunlar göz önünde alındığında olası bir savaşta her iki ülkenin de birbirine vereceği zarar oldukça sınırlıydı: Adalar zaten Yunanistan işgali altındaydı ve İngiliz gemileri olmaksızın Osmanlı donanması Yunan donanması ile savaşmayı göze alamayacaktı. Grey'e göre tek sorun, iki taraf arasındaki bir savaşta Osmanlı Devleti'nin savunma amaçlı boğazları haftalarca ya da aylarca kapalı tutacak olmasıydı. Dolayısıyla İngiltere nihai olarak soruna dâhil olacaksa İngiliz gemilerini ciddi bir zarara sokacak bu

²¹ AYE/1914/A21ST: Smirni pros UE, AP. 20327, 9 Iouliou 1914; Georgios Ventiris, I Ellas tou 1910-1920, Istoriki Meleti, Tomos I, Ekdoseis Ikaros, Athina, 1970, s.216-217.

²² Notanın tam metni için bk. Söylemezoğlu, *a.g.e.*, s.120-121.

²³ BD, Vol. X, Part I, No. 281, Mallet to Grey, Constantinople, 15 June 1914.

duruma engel olmak amacıyla bunu gerçekleştirmeliydi. Grey'e göre boğazların ticari gemilere kesinlikle açık kalması sağlanmalı ve Osmanlı Devleti'ne Yunanistan tarafından İstanbul'a yönelik bir saldırı gelmeyeceği konusunda garanti verilmeliydi.²⁴ Belli ki gelinen noktada İngiltere sadece Ege Deniziyle sınırlı kalacak ve ticari faaliyetlerinin aksamasına yol açmayacak bir savaşın o kadar da büyük bir tehlike olmadığı kanaatindeydi. Nihayetinde İngiltere'nin en önemli kaygısı Çanakkale boğazının yeniden kapanmamasıydı.²⁵ Bu konuda Yunanistan İngiltere'ye güvence veriyordu.²⁶

İkincisi ve belki de daha önemlisi Venizelos Osmanlı Devleti ile yaşanacak savaş sırasında olası bir Bulgar saldırısını bertaraf edebilmek için Romanya ve Sırbistan ile bir anlaşmaya varılması gerektiğini düşünüyordu.²⁷ Bu amaçla Venizelos 12 Haziran'da Romanya ve Sırbistan'a gönderdiği telgraflarda Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Rumlara yönelik "kötü muameleyi" gerekçe göstererek Yunanistan'ın gelişmelere artık daha fazla sessiz kalamayacağını öne sürdü ve "sadece Ege Denizi ile sınırlı kalacak" bir Osmanlı-Yunan savaşında Yunanistan'ı desteklemesi talebinde bulundu.²⁸

Ancak Venizelos'un öne sürdüğü bu gerekçeler her iki ülke nezdinde de kabul edilebilir bulunmadı. Her iki ülkede soruna çözüm bulunması konusunda henüz barışçıl tüm yolların tüketilmediğini savunuyor, Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında çıkacak bir savaşın Venizelos'un öne sürdüğü üzere kesinlikle Ege ile sınırlı kalmayacağı bölgede ayrıca bir kara savaşı yaşacağına inanıyor-

²⁴ BD, Vol. X, Part I, No. 282, Grey to Mertie, London, 15 June 1914; BD, Vol. X, Part I, No. 284, Grey to Goschen, London, 16 June 1914; BD, Vol. X, Part I, No. 285, Grey to Mallet, London, 16 June 1914. Benzer bir şekilde Rusya ve Romanya Babiâli'ye gönderdiği telgrafta olası bir savaşta Çanakkale boğazının kesinlikle kapatılmaması gerektiğine vurgu yapacaktı. Bk. BD, Vol. X, Part I, No. 288, Barclay to Grey, Bucharest, 18 June 1914. İngiltere'nin bu yaklaşımına karşın Fransa Venizelos'a gönderdiği telgrafta savaşın kaçınılması gerektiğini dile getirecekti. Bk. ELIA, Arxeio Venizelou, Fakelos 4.1, Eliot to Venizelos, Londino, 12 Iouniou 1914.

²⁵ AYE/1914/A21ST: Verolino pros UE, AP. 17291, 18 Juin 1914.

²⁶ AYE/1914/A21ST: Belgrade pros UE, AP. 17083, 16 Juin 1914.

²⁷ BD, Vol. X, Part I, No. 286, Erksine to Grey, Constantinople, 15 June 1914. Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Romanya ile olan sınırı ortadan kalmış, bir tek Bulgaristan ile sınırı kalmıştı. Erksin'e göre Bulgaristan Osmanlı ordularının Trakya'dan geçmesine mani olma konusunda etkili önlemler almayı başaramasa bu durum harekete geçmek *casus foederis* için bir neden sayılacaktı. Romanya ve Bulgaristan İkinci Balkan Savaşı sonrasında Avusturya'ya toprakları üzerindeki toprak iddiası konusunda birlikte hareket ediyorlardı. Ayrıntılı bilgi için bk. Barbara Jelavich, "Romania in the First World War: The Pre-War Crisis, 1912-1914." *The International History Review* 14. 3 (1992): 441-451.

²⁸ AYE/1914/A21 E: Streit to Alexandropoulos, No 16530, 12 Juin 1914.

du.²⁹ Bu devletlere göre Venizelos Osmanlı Devleti'ne karşı provokatif bir siyaset izliyor ve bir savaş kararı alarak olayları oldukça tehlikeli bir boyuta taşıyordu; koşullar iki ülkenin savaşmasını gerektirecek bir boyutta değildi.³⁰ Sırbistan ve Romanya'nın bu tutumu nedeniyle Venizelos zorunlu olarak geri adım atmak durumunda kaldı. Bu iki devletin Bulgar tehdidine karşı güvence vermediği koşullarda Osmanlı Devleti ile yaşanacak bir savaş Yunanistan açısından büyük bir felaketle sonuçlanabilirdi.

Yunanistan cephesinde bu gelişmeler yaşanırken notaya ılımlı bir yanıt verilmesi ve özellikle azınlık meselesi konusunda Osmanlı Devleti'nin iki taraf arasındaki gerginliği azaltacak adımlar atması konusunda Büyük Devletler adeta bir seferberlik başlatmışlardı.³¹ Özellikle Almanya Atina ve İstanbul nezdinde yaptığı yoğun girişimlerle taraflar arasındaki tansiyonun düşürülmesine çalışmış (Emin 1930: 60) Yunanistan'ın notasına karşılık daha uzlaşmacı karşı bir nota verilmesi konusunda Babiâli üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştu.³²

Elbette İttihatçılar Yunanistan'dan gelen söz konusu notanın açık bir meydan okuma, hatta bir savaş çağrısı olduğunun farkındaydı. Ancak Büyük Devletlerden gelen bu baskı bir yana aslında Yunanistan'la bir savaş Osmanlı Devleti için başvurulacak en son çareydi. Yunanistan Amerika'dan satın aldığı savaş gemileriyle donanmasını daha da güçlendirirken İngiltere'den beklenen gemiler hâlâ İstanbul'a ulaşmamış, Bulgaristan'la bir ittifak anlaşması yapılamamıştı. Dahası Babiâli böylesi bir savaşın ekonomik sorumluluğunu kaldıramayacak kadar zayıftı.

Sonuç olarak her iki tarafın da geri adım atmasıyla kriz atlatıldı. 16 Haziran'da iki ülke İzmir ve Trakya'da bulunan Rumlar ve buna karşın Makedonya'da bulunan Müslümanların "gönüllülük" esasına dayalı olmak koşuluyla yer

²⁹ AYE/1914/A21 E: Alexandropoulos to Streit, No 547, 13 June 1914. Sırbistan'ın temelde endişesi 1 Haziran 1913'te Sırp-Yunan ittifak anlaşması uyarınca ordusunu mobilize etmek durumunda kalacak olmasıydı. Nitekim bu ittifakın temel amacı 1912 yılında Bulgaristan ve Sırbistan arasında uzlaşmaya varılan Makedonya'daki toprak dağılımını (*territorial settlement*) ortadan kaldırmaktı ve gerekmesi halinde bunu askeri güç kullanarak Bulgaristan'a dayatmaktı. Ayrıntılı bilgi için bk. Andrew Rossos, "Serbian-Bulgarian Relations, 1903-1914", *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 23. 4 (1981): 394-408.

³⁰ AYE/1914/A21 E: Papadiamantopoulos to Streit, No 601, 16 June 1914; BD, Vol. X, Part I, No. 289, Barclay to Grey, Bucharest, 18 June 1914.

³¹ AYE/1914/A21ST: Pera pros UE, AP. 17251, 17 İouniou 1914.

³² Ayrıntılı bilgi bk. Loulos, *a.g.e.*, s.223-225; Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.534; Fotakis, s.100; Ahmet Emin, *Turkey in the World War*, New Heaven: Yale University Press, 1930, s.60; Loulos, *a.g.e.*, s.223-225; V.R Bergham, *Germany and the Approach of War in 1914*, Londra: Macmillan Press, 1976, s.186-210; Won Tirpitz, *My Memoirs*, Vol.I, New York: Dodd Mead and Company, 1919, s.309-374.

değiştirmesi konusunda bir prensip anlaşmasına vardı. Ertesi gün ise Osmanlı hükümeti oldukça ılımlı bir dille yazılmış cevabî notasında Bâbîâlî'nin, Makedonya'dan göç etmek zorunda kalmış olan 250 binden fazla Müslüman'ın yerleştirilmesi ve ihtiyaçlarının sağlanması zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığı belirtilmekteydi. Ayrıca çok sayıda muhacir gelmesinin ülke içinde birtakım olaylara neden olduğu belirtilerek Bâbîâlî'nin "pişmanlık duyulan" bu olayların bastırılması için gerekli önlemleri aldığı ve Trakya'daki olaylara son verildiği gibi Anadolu'da da halk arasındaki heyecanın ortadan kalkmak üzere olduğu vurgulanmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti kıyı kesiminde bulunan Rum mültecilerin tekrar evlerine dönmelerine razı geliyor, hâlihazırda ülkeyi terk etmiş bulunanlara ise tazminat verileceği garantisinde bulunuyordu (Şimşir age: 551-552; Kondis age: 59). Son olarak bundan böyle Anadolu'da güvenliği bozacak hiçbir olayın yaşanmaması isteği belirtiliyor ve iki devlet arasındaki ilişkileri ihlal edebilecek her türlü durumun Makedonya'da ortaya çıkmasına Yunan hükümetinin de engel olması isteniyordu.³³ Bu notanın hemen ardında İttihatçılar taraflar arasındaki gerginliği azaltmak amacıyla bazı radikal adımlar attı.³⁴ Babîâlî gerek Makedonya gerekse İzmir'de karma bir komisyon kurulması ve bu bölgelerde yaşanan olayları sorgulama önerisinde bulundu (Eagles age: 56) ve Rumların evlerine dönmesi için her türlü kolaylığın sağlanacağı güvencesi verdi. Yine bu süreçte bölgedeki düzeni sağlamak ve Rum göçünü önlemek amacıyla Talat Paşa bölgeye gönderilirken (Kerimoğlu age: 392-393; Söylemezoğlu age: 121-122) Enver Paşa bizzat bölgeyi ziyaret edecek ve 10.000 kişiden oluşan bir jandarma birliği ile Rumların güvenliği sağlanmaya çalışılacaktı.³⁵

Bölgeden gelen raporlar Talat Bey'in ziyaretinin ardından bölgedeki olayların durma noktasına geldiğini gösterirken Yunanistan 26 Haziran'da Osmanlı Devleti'nin bu ılımlı notasına benzer bir şekilde yanıt verdi.³⁶ Her ne kadar azınlık meselesine ilişkin uzlaşılmalı konular olsa da Türk ve Yunan delegelerinden oluşan karma bir mübadele komisyonu kuruldu ve bu komisyon temmuz ayından itibaren çalışmalara başladı. Böylece azınlık meselesi "çözüm" kavuşturulurken, gerçekleşmesi oldukça yüksek bir ihtimal olarak görülen bir Osmanlı-Yunan savaşı bertaraf edilmişti.

³³ Notanın tam metni için bk. Söylemezoğlu, *a.g.e.*, s.121-122; Bilâl N. Şimşir, *a.g.e.*, 544-545, Kerimoğlu, *a.g.e.*, s.424.

³⁴ Bilgi için bk. BD, Vol. X, Part I, No. 374, Bunsen to A. Nicolson, Vienna, 22 June 1914.

³⁵ Bilgi için bk. E.J. Dillon, "Greece and Turkey: Improved Outlook", *Daily Telegraph*, 25 June 1914, s.12.

³⁶ Bilgi için bk. DH.ŞFR, 42/136.

Dillon Misyonu

Azınlık meselesinin tırmandırdığı kriz “çözümüne” kavuşturulmuş, ancak iki ülke arasındaki temel mesele olan Sakız ve Midilli sorunu çözülemediği için savaş riski hiçbir şekilde ortadan kaldırılamamıştı. Sadece geçici bir *detente* sağlanabilmiş, taraflar arasında bir güven atmosferi sağlanamamıştı.³⁷ Mevcut koşullarda Osmanlı Devleti’ne savaş açmanın imkânsızlığına kanaat getiren Venizelos azınlık meselesinde varılan “uzlaşma”ya benzer bir uzlaşmanın adalar meselesi için de mümkün olabileceğini düşündü ve bu kritik aşamada meseleyi kendi lehine çevirmek istedi. İki taraf arasında barış görüşmelerine arabuluculuk etmesi konusunda İngiltere’nin yardımına başvurdu (Loulos age: 225).

İngiltere’nin kanaati; göçmenlerin topraklarına geri dönmesi, tazminat ve göçlerin gönüllülük esasına dayanacağı konusunda uzlaşmaya varılması, resmi bir anlaşma olmaksızın iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmeye yetmeyeceği ve savaş riskini ortadan kaldırmayacağı yönündeydi. Bu nedenle İngiltere taraflara götürdüğü öneride yapılacak bir zirve toplantısında iki ülke arasındaki tüm sorunların görüşülerek çözüme kavuşturulması teklifinde bulundu. Mevcut koşullarda görüşmelerde bulunmaktan başka bir alternatifin olmadığına inanan İttihatçılar bu öneriyi kabul etti ve iki taraf arasında yapılan temasların ardından iki ülke Brüksel’de Venizelos ve Said Halim Paşa arasında adalar meselesi ve bu meselenin neden olduğu diğer tüm sorunların görüşüleceği bir zirve toplantısı yapılması konusunda anlaşmaya vardı. Ayrıca İngiltere’nin önerisiyle bu zirve öncesinde taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının “güvenilir ve tarafsız” bir arabulucu aracılığıyla çözülmesi konusunda uzlaşmaya varıldı. Söz konusu arabuluculuk rolünü İngiliz gazeteci ve aynı zamanda Venizelos’un eski dostu Dillon üstlenecekti. Dillon iki taraf arasında gizli bir mekik diplomasisi (*shuttle diplomacy*) yürütecek; azınlık meselesi ve bu sorunu tetikleyen adalar meselesi konusunda hangi esaslar üzerinde müzakerelerde bulunulacağını tayin edecek, taraflar arasındaki ayrılıkların giderilmesi için çalışacaktı (Söylemezoğlu age: 169).

Dillon’un İstanbul’da başladığı görüşmeler iki taraf arasında bir uzlaşma sağlanması konusunda oldukça umut vericiydi. Haziran ayı sonunda Dillon’ın Talat Bey ile gerçekleştirdiği görüşmede nüfus değiş-tokuşu konusunda bir karma komisyon kurulması ve derhal çalışmaya başlaması konusunda uzlaşmaya varılmıştı.³⁸ 5 Temmuz’da gerçekleştirilen ve adalar meselesinin ele alındığı bir diğer görüşmede ise Talat Bey “adalardaki Yunan egemenliğinin Osmanlı Devleti tarafından tanınması, Yunanistan ile bir ittifak anlaşması imzalanması,

³⁷ BD, Vol. X, Part I, No. 33, Nicolson to Bunsen, Foreign Office, 6 July 1914.

³⁸ E.J. Dillon, “Turkey and Greece: Hope of Settlement”, *Daily Telegraph*, 1 July 1914, s.12.

her iki ülkenin de birbirlerinin toprak bütünlüğünü garanti altına alması ve suçluların karşılıklı iadesi” çizgisinde olabileceğini dile getirmişti. Ayrıca bu adaların Yunan Kralı’nın oğullarından birisinin valiliği altında bağımsız olması dahi kabul edilebilirdi; ancak adalar üzerindeki Osmanlı egemenliği “sembolik düzeyde de” olsa devam etmeliydi. Bu koşulun Yunanistan nezdinde kabul edilmesinin mümkün olmadığı itirazı karşısında Talat Bey “Yunanistan’ın karşı önerisine açık olunduğu” yönündeki esnek tutumu Mallet’e göre Talat Bey’in çözüm konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermekte, Babiâli’nin şimdikiye kadar yürütmüş olduğu “adaların kesinlikle Osmanlı egemenliğine bırakılması” yaklaşımından oldukça uzaklaştığını kanıtlamaktaydı.³⁹

Peki, Osmanlı Devleti neden böylesine bir siyaset değişikliğine gitmişti? Bu durumun nedenini, Said Halim Paşa aynı gün Mallet’e şu şekilde açıklayacaktı: “*Küçük Asya kıyılarındaki Rum nüfusunun azalmış olması adaların önemi konusunda büyük bir fark yaratmış; bu nedenle savaşın bertaraf edilebilmesi için Osmanlı Devleti daha büyük çapta bir fedakârlık yapmaya hazırды*” (Şimşir age: 570-572). Başka türlü söylersek Halim Paşa gelinen noktada devletin güvenlik endişesinin ortadan kalktığına vurgu yapıyor. Halim Paşa ve Talat Bey’in bu sözleri, eğer Yunanistan’ın sürekli olarak iddia ettiği üzere “zamana oynamak” amacı taşııyorsa, İttihatçı liderlerin adaların kesinlikle Osmanlı egemenliğine bırakılması yaklaşımından oldukça uzaklaştığı ve adalar konusunda Babiâli’nin elinin oldukça zayıflamış olduğunun bir kanıtıydı. Özellikle Yunanistan’ın Amerika’dan satın almış olduğu gemiler ve İngiltere’den gemilerin bir türlü gelmeyişi zorunlu olarak Babiâli’yi böylesi bir siyaset izlemeye yöneltmişti. Halim Paşa’nın bu sözlerinden Osmanlı Devleti’nin mümkün olabildiğince egemenlik konusunda ısrar edeceği, bu şekilde Yunanistan’dan tavizler koparmaya çalışacağı, ancak sonunda adalardaki Yunan egemenliğini tanımaya razı gelmeyi planladığı anlaşılıyordu.

Dillon’un Babiâli’nin bu “esnek tutumundan” çıkardığı sonuç, Osmanlı Devleti’nin şeklen de olsa bu adalar üzerinde sembolik bir egemenliği (*irade*) devam ettirmekte kararlı olduğu yönündeydi. Bu nedenle gerek Osmanlı Devleti gerekse Yunanistan açısından bir uzlaşma noktası yakalayabilmek amacıyla Dillon 8 Temmuz’da Atina’da Venizelos’la yaptığı görüşmede şöyle bir öneri gündeme getirdi: “*Adanın mevcut yönetim statüsünde bir değişikliğe gidilmeden Osmanlı Padişahı ve Yunan Kralı’nın Samos da dâhil olmak üzere bu iki adaya atanacak Genel Vali’yi ortak tayin etmeli*”. Öneri Venizelos tarafından

³⁹ Mallet ile yaptığı görüşmede Talat Bey ayrıca Enver ve Cemal Paşa’nın da bu çizgideki bir çözüme taraftar olduğunu dile getirecekti. BD, Vol. X, Part I, No. 293, Mallet to Grey, Constantinople, 30 June 1914.

yetersiz bulununca Dillon yeni bir öneri gündeme getirdi: Kral'ın oğullarından birisi Samos'un da dâhil olduğu Sakız ve Midilli'nin iki ülkenin ortak bildiriyle Genel Vali (*Viceroy*) ilan edilebilir ya da değiştirilebilirdi.⁴⁰ Öneri aynı gün Kral ve Venizelos arasında yapılan toplantıda tartışıldı ve ancak şu koşulun yerine getirilmesi halinde kabul edilebileceği ifade edildi: "Söz konusu atama Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında yapılacak bir savunma anlaşmasının maddelelerinden birisi olarak yer alacak".⁴¹ Bu Yunanistan'ın nihai pozisyonuydu.⁴² 13 Temmuz'da Talat Bey kabinesinin Yunanistan'la üç adaya Kral'ın oğullarından birisinin Vali olarak atanması koşulunu da kapsayan bir savunma anlaşması yapmaya razı geldiğini bildirdi (Şimşir age: 579-580). Venizelos ertesi gün Brüksel'e gitmek için yola çıkacak ve 20 Temmuz'da Halim Paşa ile burada buluşacak, iki taraf arasında uzlaşmazlık yaratan tüm hususlar çözüme kavuşturulacaktı.⁴³ Görünen o ki sonunda bir çıkış yolu bulunmuştu. Geriye kalan tek engel İstanbul'da kabinede yapılacak toplantıda bu prensip anlaşmasının resmîyete dönüşmesiydi.

Ancak iki gün sonra 15 Temmuz'da yapılan kabine toplantısından çıkan kararlar yeniden başa dönüldü. Müzakere temeli olarak Talat Bey ve Venizelos tarafından uzlaşmaya varılan esaslarda, Osmanlı Devleti oldukça fazla taviz vermeye razı gelirken Yunanistan'ın vermiş olduğu tavizlerin yeterli olmadığı sonucuna varıldı. Sadece birkaç gün önce Ege'deki birkaç adanın Batı Anadolu'ya yönelik herhangi bir tehdit oluşturmadığı görüşündeki Babıâli karar değiş-tirmişti.⁴⁴ 17 Temmuz'da Said Paşa Venizelos'a gönderdiği telgrafta eğer bir Osmanlı-Yunan ittifakından söz edilecekse, gerçekleştirilecek görüşmelerde "herhangi bir münakaşaya yer bırakmamak" (Söylemezoğlu age: 170) için adaya atanacak Vali konusunda Sultan'ın da söz hakkı olmasından kesinlikle daha fazla taviz verilmeliydi.⁴⁵ Müzakere temeli olarak ayrıca şu "detayların" Yunanistan tarafından kabul edilmesi istendi: Bu iki adada Türk askeri konuşlandırılmalı ve gümrüklerdeki kontroller Osmanlı Devleti denetiminde kalmaya devam etmeliydi. Ayrıca bu adalarda Osmanlı bayrağının dalgalanması konusunda da ısrar edeceğe benziyordu.⁴⁶ Bu iki noktanın önkoşul olarak kabul edilmemesi

⁴⁰ BD, Vol. X, Part I, No.116, Erksine to Grey, 8 July 1914.

⁴¹ BD, Vol. X, Part I, No.119, Erksine to Grey, 9 July 1914; BD, Vol. X, Part I, No.429, Mallet to Grey, 13 July 1914

⁴² BD, Vol. X, Part I, No.428, Mallet to Grey, 12 July 1914.

⁴³ ELIA: Arxeio Streit, Fakelos 9.6, Panos pros UE, AP. 3881, 2 Iouliou 1914.

⁴⁴ BD, Vol. X, Part I, No.121, Erksine to Grey, Athens, 14 July 1914.

⁴⁵ ELIA: Arxeio Streit, Fakelos 9.6, Panos pros UE, Aritmos 3624, 16 Iouniou 1914.

⁴⁶ BD, Vol. X, Part I, No.435, Beaumont to Grey, 16 July 1914.

⁴⁶ ELIA: Arxeio Streit, Fakelos 9.6, Panos pros UE, Ar. 4103, 2 Iouliou 1914; BD, Vol. X, Part I, No.435, Beaumont to Grey, 16 July 1914.

halinde görüşmeler kesilebilirdi.⁴⁷ Venizelos söz konusu koşulların “sembolik bir egemenlik talebinden öte adaları doğrudan denetim altına almaya yönelik bir talep olduğu” gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu dile getirecekti.

Yeniden en başa dönüldüğü bu kritik aşamada Kral Konstantin kayınbiraderi Alman Kralı Wilhelm’in yardımına başvurdu ve Osmanlı Devleti’nin son anda ortaya koymuş olduğu bu “ayrıntı”nın tartışılması önerisinden vazgeçmesi ve görüşmelerin olumlu sonuçlanması konusunda bir şeyler yapması talebinde bulundu.⁴⁸ İki ülke arasındaki uzlaşmayı savaş öncesi bir “Balkan İttifakı” oluşturmak için hayati olarak gören Almanya İstanbul büyükelçisi aracılığıyla kararı yeniden gözden geçirmesi konusunda Osmanlı Hükümeti’ne yoğun bir baskı uyguladı.⁴⁹ Aynı gün Babiâli’den Atina’ya gönderilen telgrafta Said Halim Paşa’nın mevcut önerileri temel alarak bir müzakere başlatılmasına yönelik çekimser tutumunun, “Venizelos’un Brüksel’de yapılacak görüşmelerde diğer tüm detayları saf dışı bırakmak niyetinde olduğuna yönelik kaygıdan” kaynaklandığını ifade eden sözleri Almanya’nın bu baskısının etkili olduğunu gösteriyor. Buna karşın Yunanistan “adada Türk askerinin konuşlandırılması ve gümrük ile ilgili meseleler” haricindeki diğer tüm detayları konuşmaya hazır olduğunu dile getirince taraflar arasındaki “detay krizi” sonlandırıldı.⁵⁰ İngiltere’nin yeni İstanbul Büyükelçisi Beaumont’e göre Brüksel’de yapılacak görüşmelerde Yunanistan’dan gelecek bazı başka tavizler karşılığında görüşmeler olumlu sonuçlanacaktı; Babiâli “*bu adaların egemenliğinin geri alınmasına yönelik hiçbir bir umut taşımıyor, kaybedilmesine razı gelmiş görünüyordu*”.⁵¹ Nihayet altı ayın sonunda uzlaşma konusunda şimdiye kadar hiç olmadığı kadar ciddi bir mesafe kaydedildiği görünüyordu.

Venizelos’un uzlaşma için oldukça ümitlendiği bu noktada “detay” krizinin yerini bu kez “erteleme” krizi aldı. Babiâli bir kez daha karar değiştirmişti. Galip Bey’e Venizelos’a iletilmesi için ilk olarak 19 Temmuz’da bir telgraf gönderildi ve bu telgrafta 23 Temmuz’un milli bayram olması nedeniyle Said Halim Paşa’nın İstanbul’da bulunması zorunluluğu dile getirildi ve buluşmanın ertelen-

⁴⁷ BD, Vol. X, Part I, No.200, Erksine to Grey, 25 July 1914.

⁴⁸ BD, Vol. X, Part I, No.123, Erksine to Grey, 17 July 1914.

⁴⁹ BD, Vol. X, Part I, No.124, Erksine to Grey, Athens, 18 July 1914.

⁵⁰ BD, Vol. X, Part I, No.124, Erksine to Grey, Athens, 18 July 1914.

⁵¹ BD, Vol. X, Part I, No.450, Beaumont to Grey, 22 July 1914. Hatta 20 Temmuz’da Londra’da Grey ile yaptığı görüşmede Alman Büyükelçi Osmanlı Devleti ve Yunanistan’ın sadece Ege Adaları konusunda değil aynı zamanda bir savunma anlaşması konusunda da bir uzlaşmaya vardıklarını iddia edecek; Grey, böylesi bir anlaşma konusunda iki tarafın henüz kesin bir uzlaşmaya varamadıkları bilgisi olduğunu dile getirince bu kez büyükelçi bir belgeye atıfta bulunacak ve tarafların prensip anlaşmasına vardıklarını doğrulamaya çalışacaktı. BD, Vol. X, Part I, No.240, Grey to H.Rumbold, Foreign Office, 20 July 1914.

mesi talebinde bulunuldu. Bu talebi olumlu karşılayan Venizelos 21 Temmuz'da yola çıktı. Babiâli'ye gönderdiği mesajında Venizelos kendisinin 27 Temmuz'da Brüksel'de olacağını ve Sadrazamın da 24 Temmuz'da yola çıkmasını beklediğini dile getirdi. Ancak ertesi gün ikinci bir erteleme talebi geldi. Halim Paşa bu kez "ramazanın ilk günlerinde Padişah adına yerine getirilmesi gereken bazı vazifelerden" ötürü ertelenmesini ve görüşme günü için kendisinden haber beklemesini talep ediyordu (Söylemezoğlu age: 171-174). Görüşmelerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz olduğundan bu talep Yunanistan açısından endişe verici bulundu (Metaxas 1960: 314).

İttihatçıların görüşmeleri ertelemezinin temel nedeni, 18 Temmuz'da başlayan gizli Osmanlı-Alman ittifak görüşmeleriydi (Heller 1976: 3-44). Almanya, Rusya'nın müttefikleri ile iletişimine engel olabilmek için Osmanlı Devleti ile bir ittifak yapmak istiyor, Osmanlı Devleti ise "yaşayabilmek ve varlığını devam ettirebilmek" için Almanya ile bir ittifakın zorunlu olduğuna inanıyordu.⁵² İki taraf arasında bir ittifakın ciddiyet kazandığı bu süreçte İttihatçılar adalar konusunda Yunanistan'la uzlaşmaya varma konusunda aceleci davranmak istemiyor, Almanya ile savaşa ilişkin yapılan pazarlıklarda adalar konusunda siyasi olarak daha avantajlı bir kazanç elde edebileceklerini düşünüyorlardı. Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki gizli pazarlıklar nihayet 31 Temmuz'da uzlaşma ile sonuçlanacak ve 2 Ağustos'ta iki taraf arasında gizli bir ittifak anlaşması imzalanacaktı.⁵³ Bu anlaşmaya göre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya arasında bir savaş çıkarsa Osmanlı Devleti Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yanında yer alacağını Almanya ise Osmanlı Devleti'ne iki adet gemi vermeyi, eğer Yunanistan savaşa İtilaf Devletleri tarafında dâhil olursa

⁵² Bk. Niall Ferguson, "Germany and the Origins of the First World War: New Perspectives", *The Historical Journal* 35. 3 (1992): 725-752, 732; Fritz, Fischer. *Germany's Aims in the First World War*, Londra: Chatto and Windus, 1967, s.60; John H. Maurer, *The Outbreak of the First World War: Strategic Planning, Crisis Decision Making, and Deterrence Failure*, US: Praeger Publishers, 1995, s.61-63; I. V. Bestuzhev, "Russian Foreign Policy February-June 1914", *Journal of Contemporary History* 1. 3 (1914) (Jul., 1966): 93-112, 110; *Talat Paşanın Anıları*, Ed. Alpay Kabacalı, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.29-30; Feroz Ahmad "Great Britain's Relations with the Young Turks 1908-1914." *Middle Eastern Studies* 2. 4 (1966): 302-329.

⁵³ Mustafa Aksakal, *The Ottoman Road to War in 1914. The Ottoman Empire and the First World War*, Cambridge, UK, 2008; U. Trumpener, "Turkey's entry into World War One; an assessment of the res possibilities." *Journal of Modern History* 34. 4 (1962): 369-380; Ulrich Trumpener, *Germany and the Ottoman Empire*, Princeton: Princeton University Press, 1968, s.15. Rashid R. Subaev, "Some Issues of Turkey's Entry into the First World War" *Institute of Slavic Studies Russian Academy of Sciences Moscow*, ss.135-150.

Osmanlı Devleti'nin Ege Adalarını ve Girit'i almasına yardımcı olacağını taahhüt ediyordu.⁵⁴

Savaşın Başlaması ve Sonuçsuz Kalan Görüşmeler

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için büyük bir şokla başladı. 1 Ağustos'ta İngiltere ani bir kararla Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyduğunu açıkladı.⁵⁵ Osmanlı Devleti bu gemilerin son taksitini temmuz ayı sonunda ödemiş, Türk mürettebatı gemileri teslim almak için İngiltere'ye gitmişti (Mortgenhau age: 49). Adaların geri alınması için uzun bir süredir büyük bir sabırsızlıkla beklenen bu gemilere el konulması Osmanlı Devleti'nin elini zayıflatmış ve savaşta hiçbir bloğa dâhil olmadığı için Osmanlı Devleti'ne karşı kendisini "güvende hissetmeyen" Yunanistan'ın altı aydır korkulu rüyası olan "adalara yönelik Osmanlı işgali tehdidini" de ortadan kaldırmıştı. Ancak çok geçmeden adalar konusunda Yunanistan açısından endişe verici yeni bir gelişme yaşanacaktı. 10 Ağustos'ta iki Alman gemisi (*Goeben ve Breslau*) İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı Devleti bu gemileri satın aldığını açıklamıştı. Gemilerin satın alınması Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifakı ve "tarafsızlığının" çok da uzun süreli olmayabileceği şeklinde değerlendirilirken Venizelos, bu gemilerin adaların geri alınması amacıyla satın alındığına inanıyordu. Babiâli bir taraftan bu iki gemiyi iade etmesi konusunda yoğun bir baskı altındaydı.⁵⁶

Osmanlı Devleti bir taraftan İngiltere ve Fransa'ya güvence vermeye yönelik yaptığı açıklamalarda bu gemilerin kesinlikle savaşa dâhil olmak için kullanılmayacağını dile getiriyor, diğer taraftan üstü kapalı bir şekilde bu gemilerin olası

⁵⁴ BD, Vol. X, Part I, No.334, Grey to Beaumont, 4 August 1914; Ali İhsan Sabis, *Birinci Dünya Harbi Hatıraları*, C. 1, s.108'den akt. Hayta, s.123-124; George B. Leon, *Greece and the Great Powers 1914-1917*, Institute for Balkan Studies-143, 1974, s.24.

⁵⁵ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, Cilt I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 130, İstanbul 2013, s.33; Ayrıca bk. Heinz Richter, "The Impact of the Confiscation of the Turkish Dreadnoughts and of the Transfer of Goeben and Breslau to Constantinople upon the Turkish Entry into WWI", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 11 (2013): 15, 1-16. Richter'e göre İngiltere'nin bu gemilere el koyması İstanbul'da Alman yanlısı Enver Paşa'nın güç kazanmasına neden olacaktır. Ayrıca parlamentoda ve muhalefet nezdinde Churchill'in bu hamlesi "Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesine yol açtığı yönünde ciddi bir şekilde eleştirilecekti. Bk. Churchill, *a.g.e.*, s.168.

⁵⁶ *The Times History of the war*, Vol. III, Printing House Square, London, 1915, s.41-44; "Turkey not hostile in buying Cruisers", *The New York Times*, 16 August 1914; "Crisis in Turkey Calls Our Warship", *The New York Times*, 28 August 1914, s.5; "Greece and Goeben", *The Financial Times*, 17 August 1914, s.3; "The Choice of the Turks", *The Times*, 29 August 1914, s.9; Henry Morgenthau, *Secrets of the Bosphorus Constantinople 1913-1916*, Hutchinson & Paternoster Row, London, 1918, s.46; HMSO, *Correspondence respecting Events Leading to the Rupture of Relations with Turkey*, London: H.M. Stationery Office, 1914, London, s.1092-1093, Mallet to Grey, Constantinople, 23 August 1914.

bir saldırı karşısında Yunanistan'a karşı kullanılabileceğini hissettiriyordu.⁵⁷ Nitekim satın alınan bu gemilerin yarattığı donanma avantajını kullanmak ve Yunanistan'ı adaların iadesi konusunda ikna etmek isteyen Babiâli, 12 Ağustos'ta adalar konusunda yeni bir öneri gündeme getirmişti: Sakız ve Midilli yanında Limni ve Sisam adaları Osmanlı Devleti'ne iade edilmeli ve bu adalar Osmanlı egemenliği altında bir muhtariyet statüsünde olmalı, posta ve gümrük vergileri Babiâli tarafından toplanmalıydı. Osmanlı Devleti'nin Dillon önerilerinden uzaklaştığının bir kanıtı olan bu öneri, Yunanistan'ın milli onuru ve çıkarlarına uymadığı gerekçesiyle reddedildi (Söylemezoğlu age: 174; Ventiris age: 234-235). Tüm büyük güçlerin Avrupa savaşına yoğunlaştığı ve adalar meselesinin gündemlerinde olmadığı bu süreçte Yunanistan'ın pozisyonunu zayıflatacak bir başka önemli gelişme daha yaşanmış, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştı.⁵⁸ Bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti Sırbistan'a saldırması için Bulgaristan'a asker yardımında bulunacak ve Romanya'dan Bulgaristan'a gelebilecek bir saldırıya karşı Trakya'da asker bulunduracaktı (Brown 1917: 55-56; Hayta age: 124).

Savaşın patlak vermesiyle oldukça kırılğan bir sürece giren ve gemilerin satın alınmasının ardından Babiâli'nin adalara yönelik bu talepleri karşısında paniğe kapılan Venizelos, Yunanistan'ı bir an önce İtilaf Devletleri yanında savaşa dâhil etmek için harekete geçti (Nikolopoulos 2007: 194). Her ne kadar 17 Ağustos'ta savaşa ilişkin tarafsızlığını ilan etmiş olsa da⁵⁹ Venizelos'un kanaati Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa dâhil olma yönünde hazırlıklar yapıyor olduğu yönündeydi. Bu nedenle 18 Ağustos'ta İngiltere'ye gönderdiği mesajında Yunanistan'ın tüm donanması ve askeri güçleriyle savaşa dâhil olmaya hazır olduğunu dile getirdi. Ancak Venizelos bir kez daha İngiltere'yi ikna etmekte başarısız oldu. İngiltere'nin endişesi böylesi bir durumda Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını bozarak Almanya yanında savaşa katılabile-

⁵⁷ "Turkey's Attitude: Important Statement by an Ottoman Statesman", *The Financial Times*, 18 August 1914, s.3

⁵⁸ İki taraf arasında yapılan İttifak Antlaşması çerçevesinde Enver Paşa Almanya'dan askeri yardım talebinde bulunmuştu. Ancak bu malzemelerin İstanbul'a ulaştırılması konusunda güzergâh sorunu yaşanıyordu. Bu askeri malzemelerin Almanya-İstanbul Arasında gelebileceği en güvenli rota Avusturya-Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'dı. Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında acil bir ittifak anlaşmasına ihtiyaç vardı. İşte bu nedenle Almanya'nın girişimleriyle 15 Ağustosta iki ülke arasında bir anlaşma yapılmıştı. BD, Vol. X, Part I, No.6, Mr. Heathcote-Smith to Grey, 2 August 1914; BD, Vol. X, Part I, No.478, Heathcote-Smith to Grey, 3 August 1914; Ulrich Trumpener, "German Military Aid to Turkey in 1914: An Historical Re-Evaluation." *The Journal of Modern History* 32.2 (1960): 145-149.

⁵⁹ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, Cilt I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 130, İstanbul 2013, s.44.

ceği idi (Grey age: 174). İngiltere'nin önerisi bir kez daha meseleye görüşmeler yoluyla çözüm bulunmasıydı. Benzer şekilde İngiltere Osmanlı Devleti'ne, taraf-sızlığını bozacak ve Almanya'ya göre Yunanistan'la savaşı provoke edecek her türlü eylemden kaçınması önerisinde bulunuyordu. Yunanistan'a karşı bir saldırıda bulunması "kendi ölüm fermanını imzalaması" anlamına gelecekti, böylesi bir durumda İngiltere kendi donanmasını bölgeye göndererek Alman gemileri ve Osmanlı donanmasını yok edecekti.⁶⁰ Almanya'nın endişesi ise bu durumun Yunanistan'ı tümüyle İtilaf bloğuna kaydıracağı yönündeydi. Sonuç olarak böylesine kritik bir aşamada adaları geri almaya yönelik bir eylemin faturası ağır olacağından Osmanlı Devleti geri adım attı. Bunun üzerine soruna bir çözüm bulunması konusunda iki taraf arasında bir uzlaşmaya varıldı.

İki taraf arasında görüşmeler 26 Ağustos'ta Bükreş'te başladı. Osmanlı Devleti'ni Talat ve Halil Bey, Yunanistan'ı ise Zaimis ve Politis temsil ediyordu. Galip Bey'in aktardığına göre adalara Türk bayrağı çekilmesi, Padişah adına bir komiser bulundurulması gibi konularda Yunanistan tarafının yaklaşımı olumluydu. Hatta Venizelos Osmanlı Devleti'ne yaptığı teklifte Sakız, Midilli ve Samos üzerindeki Osmanlı egemenliğini 50 yıllık kiralama karşılığında tanıyabileceği önerisinde bulundu. Ancak Yunanistan'ın bu adalardaki işgalini sonlandırması mümkün değildi. Bu anlaşmadan da anlaşılacağı üzere artık iki taraf arasında bir uzlaşma kesinlikle mümkün değildi. Benzer bir şekilde Venizelos da böylesi bir anlaşmanın artık mümkün olmadığını düşünüyordu. 10 Eylül'de Babıâli, Yunanistan'ın kiralama önerisinin kabul edilemez olduğunu açıkladı. Bunun üzerine iki taraf arasındaki görüşmeler süresiz olarak ertelendi (Leon age: 55). Eylül ayı itibariyle Ege adaları meselesi ve Yunanistan'la savaş, Osmanlı Devleti'nin önceliği olmaktan çıktı. Osmanlı Devleti'nin Washington büyükelçisi Rüstem Bey'in şu ifadeleri bunun kanıtıdır: *"Bir ay önce başlayan seferberlik şimdiye kadar olan süreçte dünkü telgrafta da belirtildiği üzere 200.000 kişiyi silâh altına alındığından bahsetse de aslında bu rakam 500.000 kişinin üzerindedir. Bu operasyon Türkiye'nin Yunanistan'a saldırması için değildir. Bugün, Yunanistan ile olan görüş ayrılıkları en az endişe verici durumdur. Osmanlı Devleti kendisini diğer çok daha önemli başka olasılıklar konusunda hazırlamalıdır"*.⁶¹

Sonuç

Sonuç olarak iki ülke arasında Sakız ve Midilli nedeniyle gerçekleşme olasılığı oldukça yüksek bir ihtimal olarak görülen savaş yaşanmadı. Bunun en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin donanma konusundaki zafiyeti, Yunanistan açısından ise Romanya ve Sırbistan'ın Bulgaristan tehdidi karşısında Yunanis-

⁶⁰ "Turkey expected to attack Greece", *The New York Times*, 31 August 1914.

⁶¹ "Turks to attack two of Allies", *The New York Times*, 3 September 1914.

tan'a güvence vermeye yanaşmamasıydı. Bu nedenlerden ötürü taraflar birçok kez savaşın eşiğine gelmiş olsa da buna cesaret edememişti. Ancak yapılan tüm girişimlere rağmen soruna kesin bir "çözüm" de bulunamadı. "Elde kalan tek vatan" Anadolu'nun savunması için bu iki adanın hayati öneme sahip olduğuna inanan İttihatçılar, adalardaki egemenliğin Osmanlı Devleti'nde kalmasında ısrar ederken, Yunanistan adaların kesinlikle saldırı amaçlı kullanılmayacağını ve adalarda yaşayan Rum çoğunluğu gerekçe göstererek buna karşı geliyordu. İki ülke arasında uzlaşmazlığın yaşandığı bu süreçte büyük devletler soruna çözüm bulmak için yoğun girişimlerde bulunmuş, ancak başarılı olamamışlardı.

Taraflar arasında görüşmeler gerçekleştirilmişti, fakat bu her iki devlet açısından da taktiksel. İttihatçıların donanmasını güçlendirmek için zamana, İngiltere nezdinde gerçekleştirdiği yoğun girişimlerle Osmanlı Devleti'ne savaş açmak isteyen Venizelos'un ise uzlaşmaya dayalı bir çözümden yana izlenim vermeye ihtiyacı vardı. Ayrıca Büyük Devletler arasındaki rekabet ve çıkar çatışmaları ise iki ülkeye "barış" konusunda yeterli yaptırımın gerçekleşmesinin önündeki en büyük engeldi. Özellikle Temmuz krizi nedeniyle iki ülke arasında bir ittifaka olan ihtiyacı artan Almanya, taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının giderilmesinde önemli diplomatik adımlar atmıştı. Hatta Brüksel'de iki Başbakan arasındaki buluşma öncesinde taraflar arasında ittifak anlaşması konusunda bir prensip kararına dahi varılmıştı. Ancak çözümün hiç olmadığı kadar "yakın" görüldüğü bu süreçte patlak veren savaş ve savaşa yönelik farklı tercihler, tarafların çözüme yönelik motivasyonun önemli ölçüde yitirilmesine neden olacaktı. Hesaplaşma, Birinci Dünya Savaşı'na kalacaktı. Savaş; Osmanlı Devleti için Ege Adaları'nın da içinde bulunduğu kaybedilen toprakların geri alınması, Yunanistan içinse Megali İdea projesinin son ayağı olan Batı Anadolu ve İstanbul'un alınması için büyük bir fırsat olarak görülecekti.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV

A-Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

- 📖 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA)
- 📖 Arxeio Yporgeiou Eksoterikon, (AYE)
- 📖 Istoriko Arxeio Ipourgeiou Eksoterikon, (ELIA)
- 📖 To Arxeio Streit
- 📖 To Arxeio Eleftherou Venizeleou

B-Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

- 📖 The Foundation of the Modern Greek State Major Treaties and Conventions (1830-1947), (1999). (Ed), Constantopoulou, Photini, Athens, Ekdoseis Kastanioti,
- 📖 Correspondence Respecting Events Leading to the Rupture of Relations with Turkey (1914). HMSO, Miscellaneous No.13, H.M. Stationery Office, London,
- 📖 British Documents on the Origins of the War, 1894-1914 (1928).Vol. X, Edit. Gooch, G.P and Temperley, H. London, HMSO,
- 📖 Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I (2013). Ünal Uğur (Ed), İstanbul, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- 📖 Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I (2013). Ünal, Uğur (Ed), İstanbul, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- 📖 Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları II (2013). Ünal, Uğur (Ed), İstanbul, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- 📖 ŞİMŞİR Bilal (1989) Ege Sorunu Belgeler, Cilt II (1913-1914), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

II- Resmi Yayınlar

- 📖 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, C.1, D.3, İç.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara, 1982-1986.
- 📖 Persecution of the Greeks in Turkey 1914-1918, Greek Patriarchate, Constantinople, 1919.
- 📖 The Greek White Book: Diplomatic Documents, 1913-1917, Oxford University Press, 1917
- 📖 The Times History of the war (1915). (Volume 21) London, Printing House Square.

III-Sürelî Yayınlar

Tanin, Ahenk, İkdâm, Atınai, Etnos, Estia, Embros, Skrip, Nea İmera, The Times, The Independent, Daily Telegraph, Daily Mail, New York Times

IV- Basılı Eserler

- 📖 Ahmad, Feroz. "Great Britain's Relations with the Young Turks 1908-1914." *Middle Eastern Studies* 2. 4 (1996): 302-329.
- 📖 Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Kaynak Yay., 1995.

- 📖 Ahmad, Feroz. *The Young Turks and the Ottoman Nationalities: Armenians, Greeks, Albanians, Jews, and Araps, 1908-1918*, Salt Lake City: The University of Utah Press, 2014.
- 📖 Aksakal, Mustafa. *The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- 📖 Arar, İsmail (haz.). *Osmanlı Meclisi Mebusan Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.
- 📖 Babacan, Hasan, ve Servet Avşar (haz.). *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi Cilt II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2015.
- 📖 Barbara, Jelavich. "Romania in the First World War: The Pre-War Crisis, 1912-1914." *The International History Review* 14. 3 (1992): 441-451.
- 📖 Barbara, Jelavich. "Romania in the First World War: The Pre-War Crisis, 1912-1914." *The International History Review* 14. 3 (1992): 441-451.
- 📖 Başeren, Sertaç Hami. *Ege Sorunları*, Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006.
- 📖 Bayar, Celal. *Bende Yazdım Cilt III-IV*, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997.
- 📖 Bergham V. R. *Germany and the Approach of War in 1914*, New York: St. Martin's Press, 1973.
- 📖 Bridge, F. R. "Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu 1900-1918." *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*. Ed. Marian Kent, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- 📖 Cassavetti, D. J. *Hellas and the Balkan Wars*, London: T. Fisher Unwin, 1914.
- 📖 Cemal Paşa. *Hatırat*, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul: Arma Yay., 1996.
- 📖 Craig, Gordon. *Germany 1866-1945*, New York: Oxford University Press, 1978.
- 📖 Crampton, R. J. "The Balkans, 1909-1914." *British Foreign Policy under Sir Edward Grey*. Ed. F.H. Hinsley, Londra: Cambridge University Press, 1977.
- 📖 Dakın, Douglas. "The Diplomacy of the Great Powers and the Balkan States 1908-1914." *Balkan Studies* 16. 2 (1975): 327-374.
- 📖 Dakın, Douglas. *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913, Museum of the Macedonian Struggle*, Selanik: Institute for Balkan Studies, 1993.
- 📖 Drio, Entouar. *Ellada kai A Pankosmios Polemos Apo to Kinima ton Neatourkon mehri th Sintiki tis Lozanis*, Atina: Palassos, 1999.
- 📖 Dündar, Fuat. *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

- 📖 Dutton, David. "The Politics of Diplomacy: Britain and France in the Balkans in the First World War", *International Library of Historical Studies 13*, Londra: I.B.Tauris, 1998.
- 📖 Fotakis, Zisis. (2005), *Greek Naval Strategy and Policy, 1910-1919*, Londra: Routledge, 2005.
- 📖 Fritz, Fischer. *Germany's Aims in the First World War*, Londra: Chatto and Windus, 1967.
- 📖 Grey, Edward. *Twenty Five Years, 1892-1916* (2 volumes), New York: Frederick A. Stokes Company, 1925.
- 📖 Hayta, Necdet. *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.
- 📖 Heller, Joseph. (1976) "Sir Louis Mallet and the Ottoman Empire: The Road to War." *Middle Eastern Studies* 12.1 (1976): 3-44.
- 📖 Kabacalı, Alpay. (haz.). *Talat Paşanın Anıları*. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- 📖 Kaldis, William Peter. "Background for Conflict: Greece, Turkey, and the Aegean Islands, 1912-1914." *The Journal of Modern History* 51. 2 (1979): 1119-1146.
- 📖 Kaloudis, George. "Greece and the Road to World War I: To What End." *International Journal on World Peace* 31.4 (2014).
- 📖 Kent, Marian. "Büyük Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu 1900-1923", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Ed. Marian Kent, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- 📖 Kerimoğlu, H. Taner. *İttihat Terakki ve Rumlar*, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2012.
- 📖 Kondis, Basil. "The Problem of the Aegean Islands on the eve of World War I and Great Britain." *Greece and Great Britain During World War I*, Selanik: The Institute for Balkan Studies, First Symposium, 1985.
- 📖 Kondis, Basil. *Greece and Albania: 1908-1914*, Selanik: Institute for Balkan Studies, 1976.
- 📖 Leon, B. George. *Greece and the Great Powers 1914-1917*, Atina: Institute for Balkan Studies-143, 1974.
- 📖 Livani, Lena. *İ Edafiki Oloklirosi tis Elladas, 1830-1947*, Atina: Kostaniotis, 2001.
- 📖 Loulos, Kostas. *İ Germaniki Politiki stin Ellada 1896-1914*, Atina: Mortotiko Instituto ATE, 1990.

- 📖 Marriot, A. R. John. *The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy*, London: Clarendon Press, 1940.
- 📖 Metaxas, Ioannis. *Ioannis Metaxas to Prosopiko tou Imerologio 1896-1920*, Atina: Tomos B', 1960.
- 📖 Nikolopoulos, I. Nikos. (2007), *Dimitrios Gounaris Politiki Viografia, Institouto Dimokratias Kontantinos Karamanlis*, Atina: Sideris, 2007.
- 📖 Orbay, Rauf. *Cehennem Değirmeni*, C.1, İstanbul: Truva Yay., 1993.
- 📖 Rene, Albrecht-Carrie. *A Diplomatic History of Europe since the Congress of Vienna*, New York: Harper and Row, 1973.
- 📖 Sazanov, Serge. *Fateful Years 1909-1916*, London: Ishi Press, 1928.
- 📖 Söylemezoğlu, Galip Kemalî. *Canlı Tarihler, Hatıralar, Atina Sefareti (1913-1916)*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946.
- 📖 Stefanidis, Ioannis. "To Zitima ton Nision tou Voreioanatolikou Aegeo stis Paramones tou A Pankosmiou Poleμου: To Ellinikoo Diplomatiko Dilimma." *Balkanika Simmeikta* 12-13 (2001): 111-141.
- 📖 Stevenson, David. "Militarization and Diplomacy in Europe before 1914." *International Security* 22.1 (1977): 125-161.
- 📖 Streit, George. *Imerologion-Arxeion*, Atina: Tomos A', 1964.
- 📖 Theodoulou, A. Christos, I Ellada kai i Antant, metafrasi: Valia Akasiadou, Ethniko Idryma Erevnon kai Meleton "Eleftherios K. Venizelos", Atina: Ekdoseis Pataki, 2011.
- 📖 Tirpitz, Won. *My Memoirs*, Vol. I, New York: Dodd Mead and Company, 1919.
- 📖 Trumpener, Ulrich. "German Military Aid to Turkey in 1914: An Historical Reassessment." *The Journal of Modern History* 32. 2 (1960): 145-149.
- 📖 Turan, Şerafettin. "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar" *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, III. *Askeri Tarih Semineri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, (1986): 35-53.
- 📖 Ventiris, Georgios. I Ellas tou 1910-1920, Istoriki Meleti, Tomos I, Athina: Ekdoseis Ikaros, 1970.
- 📖 Yannis, G. Mourellos. "The 1914 Persecutions and the First Attempt at an Exchange of Minorities between Greece and Turkey." *Balkan Studies* 26.2 (1985): 389-413.